

Suomalainen maisemamaantiede herää unestaan

TARJA KEISTERI (1990). The study of changes in cultural landscapes. *Fennia* 168:1, pp. 31–115.

Tarja Keisteri on ottanut väitöskirjansa tutkimusaiheeksi kulttuurimaiseman muutokset. Näin hän liikkuu työssään alueella, jonka harrastus on ollut suomalaisessa maantieteessä varsin vähäistä. Varsinaisesti maisemanmuutoksia on viime aikoina suomalaisessa maantieteessä jäljitetty laajemmin vain *Osmo Konturin* johtamassa harjututkimushankkeessa, jonka julkaisuihin Keisterin työssä ei kylläkään viitata huolimatta selvistä metodisista yhtäläisyyksistä.

Suomalaisessa maantieteessä on maisematutkimusta pyrkinyt kehittämään metodisesti ennen muuta *J.G. Granö*. Syvällisimpiä pohdintoja teemasta on sen jälkeen esittänyt *Pauli Tapani Karjalainen* v. 1986 julkaistussa väitöskirjassaan sekä eräissä suppeammissa tutkielmissa. Keisterin tavoitteena onkin tuoda kontribuutio meikäläisessä maantieteessä kunniaakkaat mutta niukat perinteet omaavaan maisematutkimuksen traditioon. On nähtävissä, että maisematutkimuksen arvo on nousussa maailmalla tehtävässä kulttuurimaantieteellisessä tutkimuksessa. Tutkimusteeman valintaa voidaan siten pitää ajankohtaisena ja haasteellisenä.

Tutkimus on luonteeltaan monografia mutta se koostuu kahdesta melko selvästi erillisestä osasta eli maisemakäsitetä erittelevästä kirjallisuusjaksosta sekä tutkijan empiiriisiin aineistoihin perustuvasta case-tutkimusosasta. Tämän tyyppiseen ratkaisuun liittyy aina riski, että osat jäävät irralliseen tai eivät ainakaan täysin kohtaa toisiaan. Myös Keisterin tutkimus kärsii viime mainitusta jossakin määrin. Voisi ehkä sanoa, että teoria ja empiria ovat samassa junassa mutta eri vaunussa.

Kirjoittaja on paneutunut perusteellisesti maisemakäsitteiden merkityksiin eri tieteenaloilla sekä maantieteen kansallisissa traditioissa. Tarkastelu etenee paljolti käsitteiden erittelynä sinänsä. Aatteet ja ajatusmallit eivät kuitenkaan synny tyhjiössä. Tästä syystä olisi ollut toivottavaa, että kirjoittaja olisi pyrkinyt tutkimuksessaan asettamaan eri maissa esiin nousseet maisemakäsitykset selkeämmin yhteiskunnalliseen ja filosofiseen yhteyteensä, osaksi tiettyä kulttuuria. Näin lukija olisi saanut jäsentyneemmän kuvan siitä, miksi erilaiset käsitteet maisemasta ovat syntyneet ja millainen on ollut niiden kulttuurien synty-yhteys. Esimerkiksi saksalaisen maisemamaantieteen esteettisen suuntauksen ja sen ääritapauksen *Bansen* maisemakäsityksen synty-yhteyttä tuskin voidaan ymmärtää ilman saksalaisen hengentieteellisen filosofian ja vastaavasti — taiteen suunnalta asiaa katsoen — ilman ekspressionismin erityistä leimaa. Ja vastaavasti näiden filosofisten lähestymistapojen vähäinen harrastus ja analyttisen filosofian perinne antaa aineksia ymmärtää es-

teettisen maisematutkimuksen vähäisyyttä esim. Englannissa ja Yhdysvalloissa.

Työn perustana oleva teoria-käsitys ei täysin tule selville tutkimuksesta. Tämä olisi kuitenkin tärkeää, jotta työn perustana olevat metodiset valinnat asettuivat yleisempään kehykseen. Työn metodisena taustana ovat selvästikin empiiris-analyttinen maisematutkimuksen traditio, joka voidaan ajoittaa vuosisadan alun saksalaiseen ja amerikkalaiseen (kulttuuri)maantieteseen sekä modernimpi humanistissävytteinen kulttuurimaantiede, joka pyrkii maiseman analyysissa interpretatiiviseen tutkimusotteeseen. Tämän suuntauksen juuret voidaan sijoittaa englantilaiseen ja amerikkalaiseen alue- ja maisemamaantieteseen. Näiden juurien analyttisempi erittely olisi tuonut tutkimuksen käsitteelliseen osaan jäntevyyttä.

Kirjallisuusanalyysiin perustuva osa edustaa osin traditionaalista teoriakäsitystä, ts. teoria on siinä ymmärretty lähinnä empiirisessä osassa käsiteltävien faktujen organisoimiskehikoksi. Tämä on selitys siihen, että teoria ja empiirinen osa, kuten edellä todettiin, eivät täysin kohtaa toisiaan. Osin työssä lähestytään kuitenkin myös modernimpaa käsitystä, jonka mukaan teoria tarkoittaa tutkittavan ilmiön käsitteellistä jäsentämistä. Suorittamansa käsitteellisen jäsentelyn tuloksena Keisteri on laatinut kehikon tai mallin, jonka avulla hän työn empiirisessä osassa jäljittää kulttuurimaisemanmuutosta tutkimuskohteissaan. Malli pitää sisällään aineksia saksalaiseen (*Schlüter*) ja amerikkalaisen (*Sauer*) maisemamaantieteen pioneerien ajattelusta sekä esteettisen maisematutkimuksen edustajien ajattelusta sekä, viime mainitun loogisena jatkeena, humanistisen maantieteen edustajien ajattelusta.

Työn kulttuurimaisema-käsite on jossakin määrin ongelmallinen. Kulttuurimaisema on erityisen haasteellinen käsite, sillä siinä monimerkityksinen maisemakäsite on kytketty eräaseen yhteiskuntatieteiden ongelmallisimmista käsitteistä eli kulttuuriin. Tyypillinen maantieteilijöiden esittämä kulttuurimaiseman määrittäminen korostaa 'kulttuuria' maisemaa muovaavana tekijänä, itse kulttuuri kuitenkin jää määrittelemättä: mitä se on ja miten se ilmenee maisemien muutoksessa. Kulttuurikäsitettä olisi voinut pohtia tutkimuksessa hieman perusteellisemmin — tosin tämä on haasteellinen tehtävä yhdessä väitöskirjassa tehtäväksi, kun sitä ei ole tieteenalallamme muutenkaan liiemmästi problematisoitu.

Maantieteessä on luonteenomaista ymmärtää kulttuurin kategorioita antropologisen perinteen mukaisesti. Vaikuttaa siltä, että kirjoittajan käsitys ihmistoi-minnasta (so. kulttuurista tässä yhteydessä) on »superorganistinen», ts. kulttuuri on ikäänkuin ihmisten (toimijoiden) yläpuolella leijuva oma todellisuutensa, joka muoaa maisemaa oman logiikkansa mukaisesti.

ti. Jo amerikkalaisen maisemamaantieteen pioneerin C.O. Sauerin ajattelussa 1920—40-luvuilla esillä ollutta kulttuurikäsitystä on kritisoitu samasta seikasta — yhtäläisyydet Sauerin kulttuurikonseptioon ovatkin Keisterin tutkimuksen tapauksessa ilmeiset.

Tämä kysymys ei ole pelkästään 'teoreettinen'. Jos hyväksymme superorganistisen kulttuurikäsitteen tutkimuksen lähtökohdaksi, samalla jätämme helposti — miltei automaattisesti — syrjään kausaalianalyysin: kuvaamme vain maiseman muutosta ajankohdasta toiseen ilman että annamme vastausta siihen, miksi tietty maisema todella muuttuu, millaisia seikkoja muutosten takana on. Maiseman muutos on usein konkreettinen ja näkyvä, muutoksen syyt saattavat kuitenkin olla tavallaan näkymättömiä (esim. hallinto, politiikka, erilaiset taloudelliset prosessit). Näin Keisterin työssään mainitsevat taustatekijät (underlying factors) saavat liian vähän huomiota työn sivuilla. Tämä on selvä puute tutkimuksessa, sillä ne ovat itse maisemanmuutoksen kannalta kuitenkin kaikkein olennaisimpia tekijöitä. Edellinen ongelma ilmenee tekijän tekemissä case-analyyseissa, jotka nyt ovat suurelta osin deskriptiivisiä luonteeltaan.

Myös erilaisten aineistonhankintamenetelmien käyttöä olisi ollut työssä aiheellista selvemmin perustella. Nyt eräiden case-tutkimusten toteutuksessa tekijä se-

koittaa kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen, vaikka nämä luonnollisesti rakentuvat erilaisten premissien varaan ja tämä tulisi huomioida myös tulosten tulkinnassa.

Työn visualisointi kartografian keinoin on runsasta. Maisemakäsitteen pohjalta johdettu kuvasarja (kuvat 2—7) olisi ilmeisesti ollut mahdollista saada mahduttetuksi pienempään tilaan. Nyt kussakin uudessa kuvassa esiin tuleva informaatio on hyvin vähäinen. Kuva 6 on käsitteellisessä mielessä ongelmallinen: siinä eri aluetasot ja maiseman ulottuvuudet eivät ole loogisessa suhteessa toisiinsa. Tekijän itsensä valokuvien pohjalta laatimat kuvat tuovat työhön positiivisen panoksen.

Kokonaisuutena katsoen Keisterin tutkimus edustaa suomalaisessa maantieteessä tervetullutta maisemamaantieteen tradition elpymistä ja aihepiiriin soisi poikivan lisätutkimuksia myös muiden maantieteilijöiden harrastamana. Maisemakäsitteestä ei maantieteessä ole siis syytä luopua, vaikka se onkin käsitteenä moniulotteinen ja hankala. Päinvastoin tarvitsemme lisää tutkimusta. Jos unohtamme maiseman, sille löytyy kyllä ottajia muiden tieteenalojen piiristä.

ANSSI PAASI
Maantieteen laitos,
Oulun yliopisto